

Trojčlennost lidského organismu

Walther Bühler

Který orgán našeho těla je sídlem lidské duše? • Duševní život v myšlení, cítění a chtění • Systém končetin a výměny látek jako nástroj vůle • Kostí lebky a mozek • Protiklad hlavy a končetin • Síly rozmnožování • Hlava a její přednosti • Rytmus jako nástroj cítění • Jednota, polarita a protiklady lidského organismu • Obraz vůle a citu, mozek jako zrcadlo duše • Průpověď Rudolfa Steinera.

Vážení posluchači! Člověk je bytostí převyšující ostatní přírodní říše ani ne tak dokonalostí své tělesné osoby, jako spíše tím, co je mu vlastní ve vnitřním životě, v síle sebevědomí a rozumu. Těmito vnitřními vlohami jde zvláštní vývojovou cestou, ovládá přírodu a pokouší se ovládat a vytvářet svůj osud. A přece jsou všechny jeho duševně duchovní schopnosti, které korunuje sebevědomí, vázány na jeho organismus, a jeho vlastní osud je proto dalekosáhle závislý na správné činnosti jeho těla, na jeho zdraví nebo nemoci.

Který orgán těla je sídlem lidské duše?

Vzhledem k této souvislosti je stále opět znovu a nově kladena prastara lidská otázka. Jak vlastně žije lidská duše v těle, jak se v něm uplatňuje? Nebo se také ptáme: Který orgán je sídlem lidské duše? K těmto otázkám se pokusíme z lékařského hlediska podat základní myšlenky. Vždyť od obrazu, který si sami o sobě můžeme udělat, je v mnoha ohledech závislé to, jak o své zdraví pečujeme a jak můžeme vést svůj život, jak se postavíme do kruhu rodiny a přátel nebo do celé společnosti.

Názory na souvislost mezi tělem a duší se během časů velmi změnily a snad všichni víte, že lékařský výzkum, anatomie, fyziologie a všechna odvětví vědy, která zde jsou, v posledních desetiletích stále více přicházely k názoru, že sídlem duše je mozek. To souvisí s tím, jestliže některé procesy v mozku vypadnou nebo působí nesprávně, pak je lidské vědomí narušené nebo za určitých okolností dokonce přerušené.

Uvědomte si, že když při nízkém krevním tlaku je mozek nedostatečně prokrvený a k tomu se připojí špatný vzduch v místnosti, může dojít k mdlobě jen proto, že je mozek špatně prokrvený. Všechny ostatní orgány pracují snad velmi dobře, a přesto se člověk dostane do stavu podobnému spánku, z kterého ho nemůžeme probrat obvyklými prostředky. V každém případě je jeho myšlení, jeho citění a chtění a tím jeho celé duševní lidské bytí přechodně vypnuto. Zúžené mozkové arterie mozek špatně zásobují krví a kyslíkem, takže vnitř

ní dýchání orgánu nefunguje, a ukazuje se, jak se potom omezuje duchovní život člověka a jak paměť a pozornost působí nesprávně. Může se stát, že člověk při tom zcela ztratí své správné sebevědomí a možnost tvořit svůj život pomocí myšlení. Takový člověk může třeba ještě žít deset let, je pokud se týká ostatních orgánů relativně zdrav, ale mozek je zkalifikován. Jeho duše se již nemůže správně projevat. Mnohým takovým a ještě komplikovanějším pozorováním, jemným vyšetřením mozku a z něho vycházejících nervů odpovídá názor, že veškerý duševní život souvisí s mozkem.

V jednom docela materialistickém období se dokonce řeklo, což se na mnohých místech tvrdí ještě nyní, že to jsou chemické a fyzikální procesy, dokonce mozkové procesy, které vytvářejí veškerý duševní život a vědomí vůbec. Tento názor vznikl asi jako paralela ke květině, která za rozkvětu vydává vůni, a tedy mozek „potí“ duši, jako by vydával vůni. A tak jako venku má vůně menší nebo větší význam, protože je prchavá a samozřejmě zmizí, když květina odkvete nebo povadne, tak i lidská duše je smrtelná a absolutně pomíjivá, protože je vázána na tělo.

Vidíte tedy, že ten, kdo nadhodí otázku o sídle lidské duše, přijde k základním lidským otázkám života, které se více či méně dotknou všech, které si jednou položí každý ve chvíli klidu - proč jsem zde, jaký smysl má můj život, pokračuje vše po smrti dále, nebo je potom vše pryč, promarněno? Všechny tyto otázky, protože se hluboce odrážejí v životní náladě a v postoji k životu, zvláště pokud jsou zodpovězeny negativně, jsou současně tím, co působí do celého společenství, do společenského

života a jeho sociálního utváření.

Duševní život, myšlení, cítění, chtění

Nyní se pokusíme tento problém uchopit z docela jiné strany. Z vnitřní zkušenosti, stejně jako z vnější zkušenosti víte, že existují oblaka, kameny a stromy, že váš vnitřní život, který přece také trochu můžeme pozorovat, má různé možnosti a formy. Vynoří-li se nám nějaký obraz z minulosti, potom víme, že souvisí s naší pamětí, s naší vzpomínkou. Když těmito obrazy můžeme pohybovat, můžeme je měnit, proměňovat a dávat je do protichůdného vztahu, potom řekneme, že myslíme. Naplní-li nás ale nějaký obraz, který neseme ve svém nitru, pocitem radosti, potěšení, sympatií nebo antipatií nebo strachem, potom víme, že naše duše umí také cítit. A když se toto cítění stává stále silnějším, když se antipatie stupňuje snad až k nenávisti nebo se sympatie stupňuje až k touze něco vlastnit, potom zpozorujeme, jak nás něco nutká a žene, abychom určitou myšlenku proměnili v čin. Vnitřně se potom prožijeme jako chtějící, konající lidské bytosti. Jinými slovy - myšlením, tedy vytvářením obrazů, představováním a cítěním, pohráváním si sem a tam s libostí a nelibostí, v radosti a smutku, v chtění prožíváme svůj duševní život.

Právě nyní si položíme otázku, v jakém poměru stojí tento duševní život k tomu, co vidíme zevně na člověku, co všichni s sebou neseme jako tělesnost.

Systém končetin a výměny látek jako nástroj vůle

Sledujte jednu chtění, lidskou vůli, pozorujte nějakého člověka nebo sebe sama při práci. Pozorujte-li na zahradě, jak zahradník přeorává záhon, jak odstraňuje staré rostliny a pracuje se zeminou, jak seje semena, jak jezdí s kolečkem sem a tam, potom zažijete člověka v jeho volní činnosti. Určitým způsobem pohybuje látkami vnějšího světa sem a tam, k sobě a od sebe a přetváří je. To však člověk může jen tehdy, když se sám pohybuje, když má sám určitou vlastní pohyblivost. Není nějakou sochou vytesanou z mramoru, která zde stojí a okolním světem hýbe magicky, ale potřebuje pohyblivost svých končetin, své nohy, paže, prostě určitou pohyblivost vlastního těla a trupu, aby v pohybu mohl sám zasáhnout do hmotného světa.

Když člověk není zvyklý na takovou práci (neboť je-li volní činnost smysluplná, je přece vždy prací), snad přichází z kanceláře, aby nyní pomáhal na zahradě nebo dokonce v kamenolomu, potom se může stát, že za dva dny později náhle dostane velmi silné bolesti. Těmto svalovým bolestem říkáme „svalová horečka“. Je docela dobré, že je můžeme dostat, protože podle toho jednoduše poznáme, že k činnosti vůle potřebujeme svalový systém. Co bychom byli bez našeho svalového systému! Lékař zde mluví o svalovém systému, protože všechny ty rozdílné a mnohotvárné svaly shrnuje do slova systém. Všechny tyto svaly by samozřejmě neměly možnost stahu, ztvrdnutí a opětného uvolnění a měkkosti, kdyby se nemohly opřít o odpor kostí uchycením šlach na kostech, a tak získat pevnou

oporu pro rozvinutí síly navenek. Vidíme nyní, jak pomocí kloubů, vazů a všeho toho, co se zde nachází, jsou kosti opět pohyblivě uspořádány. Dojdeme tak k tomu, že to, co můžeme nazývat systémem končetin, kam zahrnujeme všechno to, co se vytváří v rourovité kosti, je zprostředkováno klouby a pohybuje se právě pomocí svalů. A jak jsem řekl, prostřednictvím zážitku následné svalové bolesti můžeme jednoduše zažít, jak se projevuje vůle, jak působí a jak síla vůle potřebuje svaly a celý končetinový systém jako svůj nástroj. Pokud tedy naše duše rozvíjí síly vůle, žije v systému končetin.

Je velmi zvláštní, že člověk má svaly, které jsou činné, třebaže nepodléhají jeho libovůli. Nějaké jídlo můžete vzít do ruky, rozdrobit ho a vložit do úst, pokračovat v této volní činnosti a přitom žvýkat, pohybovat soustem pomocí jazyka sem a tam, pořádně ho hníst a spolknout. Až sem jde volní svalová činnost. Ale v tom okamžiku, když sousto spolkneme, nastává jiná činnost. Sousto teď sklouzne zažívací rourou dolů a v žaludku je dále zpracováno, dostává se do střeva a nakonec mnoha cestami a po mnoha proměnách se dostává do krve a do jater.

Když prozkoumáváme, jak se tento druh zpracování hmoty uskutečňuje posouváním hmoty sem a tam a přeměnou hmoty, potom upozorujeme, že to nejde bez svalů. Vždyť již zažívací trubice je svalovou trubicí a žaludek je v jistém smyslu pytle, ale jeho stěny jsou podivuhodně propracovány ne

jen žaludeční sliznici, ale také jemnými svalovými snopci v docela určitém uspořádání, které je s to vyvinout podstatnou sílu. A když jsou potraviny ve střevě v tekutém stavu posunovány dále a jsou opět zahuštěny a rytmickými pohyby rozprostřeny na velké plochy, potom toto vše jsou svalové činnosti. Zažijete, jak se v těchto svalech uplatňuje určitá síla, kterou musíme nazvat určitým druhem vůle, která však není uchopena naším vědomým duševním životem. Mluvíme o *nevědomých silách vůle* a učíme se, jak se celý náš duševní život hluboce ponořuje do těla svými silami vůle, které potom pokračují v pohybech látek a jejich přepracování v cestách zažívání a výživy, ve všem tom, co dále pokračuje ve stále jemnějších pohybech hmoty v játrech, v krvi a v krevním oběhu.

Pro nás je však důležité, že tyto pohyby hmoty nepojímáme pouze mechanicky, ale víme, že jsou řízené silami vůle člověka. Tak dochází k volní činnosti v končetinách, ale vnitřní volní činnost zůstávající v nevědomosti a hlouběji se ponořující do organismu, je shrnuta do pochodů zažívání, do systému výměny látek. Pozorujeme-li celého člověka, můžeme říci, že ve svých končetinách a v zaživacím systému je nositelem chtění, v nich má nástroj své vůle.

Systém výměny látek má své hlavní orgány pod bránicí - žaludek, střevo, játra atd. V těchto orgánech, v této tělní dutině je vše v pohybu. Žaludek se pohybuje, jakmile začne být činný, v pohybu je také střevo a střevní kličky, jejichž přesný směr není vůbec pevně určený, se mohou posunovat sem a tam. Dokonce takové orgány jako slezina nebo játra se mohou rozšířit nebo opět stáhnout. Spolupráci

sleziny při zažívání nebo při pohybu systému končetin při nějakém rychlém běhu dokonce znamenáte, když dostanete píchání v boku. Tento orgán, který ve své volní činnosti jinak zůstává mimo vědomí, se trochu přihlásí do vědomí. Tak pracuje žlučník, který se roztahuje a smršťuje obratem ruky bez vašeho vědomí a celou svou ostrost a hořkost odevzdává k proměně látek potravy.

Jde mi o to, abych ukázal, jak vše to, co se tu odehrává, se děje v pohybu a v pohyblivosti orgánů. Všechny tyto orgány spolupracují a lze je označit jako *systém výměny látek a končetin*, který také člověka látkově vytváří a přivádí mu stále nové látky.

Všechny tyto látky se posunují dovnitř člověka a musí udělat okliku přes síly výstavby krve. Krev se připravuje v samých končetinách tím, že v nejhlubším nitru končetin, v kostní dřeni, dochází k důležitým pochodům. Zde se vyrábějí červená a určitá bílá krevní tělíska tak jako v játrech a jiných orgánech a odpovídajícím způsobem jsou tvořeny krevní bílkoviny a cukr pro krev. Krev je dalším orgánem, v němž v jeho neustálém pohybu a v jeho veškeré pohyblivosti působí organicky hluboce vázané síly.

Kosti lebky a mozek

Část člověka, kterou jsme probírali, je v úplném protikladu k jeho další části. Anatom mluví o tom, že člověk má tři tělní dutiny - ta, kterou jsme právě poznali, leží pod bránicí, další dutina je dutina hrudní a lebeční. V dalším výkladu budeme pozorovat posledně jmenovanou.

V prostoru uvnitř dutiny lebeční se nachází mozek, který je velmi komplikovaným orgánem. Přestože je

relativně malý, jeho studium vyžaduje od studenta lékařství mnohem více času a námahy, než seznámení se s veškerými orgány dutiny břišní dohromady. Jak je tento orgán uzpůsobený?

Je podivné bledý a šedý, a máme-li příležitost vidět mozek tak, jak leží v lebce, podvědomě si vzpomeneme na záhyby a vzhled střeva. Vidíte zde záhyby a zvláštní tvary, které se navzájem stýkají a kterým se říká mozkové závitky. Ale již zde je velký rozdíl, protože k našemu velkému překvapení je tento orgán docela nepohyblivý. Všechny tyto závitky drží navzájem pevně a absolutně nepohyblivé jsou také miliony mozkových buněk s jejich množstvím vláken, rozvětvenými a pokračováními, které zde nacházíme - nazýváme je nervy, které z mozku vycházejí do celého těla. Jsou tak nepohyblivé jako dráty na sloupech telefonního vedení.

A celý mozek jako orgán se nedá ani o jeden milimetr roztáhnout nebo stáhnout, jako třeba játra a slezina. Stane-li se to, ihned dostaneme pronikavé bolesti hlavy, jinými slovy, již nejsme zdraví. Vystoupíme-li k lidské hlavě, přijdeme do oblasti, kde veškerá zmíněná pohyblivost systému končetin a výměny látek přichází téměř do absolutního klidu. To vidíte také z toho, že všechny kosti lebky, kterých je dohromady dvacet, jsou do sebe s jedinou výjimkou pevně zaklíněné, takže zde chybí jakákoliv ohebnost nebo možnost posunu. Kostními švy jsou do sebe zaklíněné komplikovaným absolutně nepohyblivým způsobem, takže vzniká nepohyblivý obraz. Lebka je něco jako žalář, ve kterém sedí spoutaný mozkový orgán, který se dokonce svými závitky otiskuje na kostech, takže vidíme, že se vůbec

nemůže pohybovat, protože sama kost ho ještě více zužuje a pevně drží.

Protiklad končetin a hlavy

Kosti lebky jsou také docela jinak utvářené než kosti končetin. Končetinové kosti mají paprscité uspořádání a jsou až do páteře stavěné sloupkovitě, zatímco kosti lebky jsou skořápkovité a tvoří útvar, který se nešíří z vnitřku navenek, ale zaokrouhluje se a uzavírá v určitém druhu koule. Vzniká útvar sférického druhu. Lebka se tak odděluje od pohyblivosti a živosti ostatního těla a přechází do stavu klidu a nehybnosti a hlava se tím dostává do velikého protikladu ke končetinám. Tohoto protikladu, který se projevuje v mnohých ohledech, se chci ještě dotknout.

Když žaludek nebo ruka pracují, potom potřebují něco látkového, materiálního. Úlohou systému končetin a zažívání je zasahovat do světa látek, do světa tíže a tímto světem pohybovat a tento svět přinášet a přetvářet. Materií v té či oné formě se žaludek chce vnitřně obtěžkat, potřebuje ji nějak prohníst a přepracovat. Sledujme jednu, jak se k hmotě chová hlava, což můžeme velmi dobře pozorovat již při obědě.

Pomocí ruky si hlava nechá přinést trochu hmoty a přitom udělá malou výpůjčku u systému končetin. Dopřeje si kloubní systém a jedinou pohyblivou kost na hlavě - spodní čelist. Když materii uchopí a rozžvýká, nemá nic naléhavějšího na práci, než ji ze své oblasti odeslat dolů, prostě pryč, a žaludku řekne: „Dále se s tím musíš potrápít ty! Já s tím již nechci mít nic společného.“ Přejde k tomu, aby přijala jemnější, lehčeji zpracovatelné látky - vdechne vzduch. Sotva však rozpozná, jakého je složení, zda voní, zdaje čerstvý nebo zatuchlý, ostatně také ho již nechce a pošle ho dolů, i když ne tak daleko jako potravu. Dýchací trubicí se vzduch dostane do dutiny hrudní. Hlava s tím již nechce nic mít. Přejde-li vzduch jinak k hlavě, totiž k uchu, potom se zdá, že je přijat. Ale opět se zde ihned postaví závora. Co si vezme hlava ze vzduchu, který k ní přichází zvukovodem? Celou látkovost, molekuly vzduchu, které zde bubnují, odmítne a vytvoří hranici - bubínek. Hlava si ponechá jenom to jemnější, co obsahuje vzduch, ponechá si rytmus, kmitání a tón a nechá je proniknout dovnitř.

Tak vidíme, jaký vztah má hlava ke světu. Vždy takový, že odmítne vše, co by ji mohlo zatížit, co by ji mohlo připoutat k materii, a že si ponechá jen to nejjemnější, co již není hmotné - z potravy jen pocit chutí, sladký, kyselý nebo hořký, ze vzduchu jen tón nebo dojem vůně. Očima se nakonec otevírá celému světu. Ale co si z tohoto světa vezme dovnitř? Jenom dojmy světla, barev a tvarů jednotlivých složek světa látek, ale ne látky samotné.

Co si ponechává hlava ze svých mnoha setkání se světem?

Ponechává si vlastně jen obrazy, které již nejsou

skutečností, ale jsou jakými fotografiemi a stínovými obrazy okolí. Hlava si je ponechává a člověk je s pomocí paměti dokonce starostlivě opatruje tak, že je naše duše může vždy opakovaně vyhledat a oživit. V každém případě zřetelně vidíte, že hlava zachází se světem docela jiným způsobem než naše končetiny. Hlava provozuje jakési zvláštní bytí, při kterém si počíná vskutku aristokraticky.

Co je vlastně její úlohou? Kam se ztratily všechny ty síly, kterými organismus v játrech, žaludku a končetinách zasahuje do látkového světa? Pomyslete na to, že také žaludek tím, že produkuje šťávy jako kyselinu solnou aj., také chemicky zasahuje do světa látek a že zde jsou v práci velkolepé síly. Řekli jsme, že jsou to síly výstavby, které souvisejí s tvorbou krve. Tato výstavba se rozšiřuje i tam, kde organismus zaceluje rány, kde tvoří nové buňky nebo se regeneruje a obnovuje.

Síly rozmnožování a hlava

Co se nyní stane, když organismus všechny tyto síly výstavby shrne a jaksi zkoncentruje na jednu jedinou úlohu? Když se všechny tyto síly výstavby sjednotí, výsledkem je nejvyšší vzestup, kterého jsou síly krve, vůle a výměny látek schopné. Nevznikne něco relativně nevýznamného, nějaká malá přeměna látky nebo nový kousek kůže, ale vznikne *celý nový člověk*. Člověk se potom organicky vyjádří v sobě samé a pomocí rozmnožovacích orgánů vznikne nový organismus, který je vbudován a ztvárněn do hmoty. To jsem chtěl ještě dodat k systému výměny látek a končetin, protože také můžeme říci, že k tomuto pólu

dolního člověka v protikladu k *hornímu* člověku patří jako nejvyšší vzestup možnost rozmnožování.

Rozmnožování je nemyslitelné bez buněčného dělení a bez starostlivé péče o buňky samé, jako o stavební kameny všech organismů. Jenom tím, že se buňky mohou dělit a rozmnožovat, můžeme nahradit kousek kůže nebo vytvořit celého člověka. K tomu se hlava opět dostává do velkého protikladu.

Jak vypadá v této souvislosti hlava? Ani jedna buňka mozku se nemůže dělit, žádný otvor nebo ztrátu mozkové substance mozku nelze nahradit. Také v tomto případě se mozek chová velmi zvláště. Již několik týdnů po narození se zříká jakékoliv možnosti buněčného dělení a vnitřní regenerace nebo dokonce rozmnožení nervových buněk. Veškerá činnost člověka, která se v dolním organismu uplatňuje v tvorbě krve, v množení buněk a rozmnožování, se zde uplatňuje stále méně a méně, až se docela zastavuje, přijdeme-li nahoru k hlavě, kde organicky nahlíženo proti krvi stojí nerv. Vnější pohyblivost zde nedospěje jen ke klidu, hlava se nezřekne jen pohybu látek, ale dokonce i sil uplatňujících se v regeneraci a rozmnožování. V hlavě dospějí ke klidu.

Mohlo by se o tom skutečně hodně mluvit, ale výsledek bude vždy stejný. Ze všeho toho, co se uskutečňuje v dolním člověku, si musíte představit opak. Potom budete vědět, co dělá hlava. Jaký to

Co si ponechává hlava ze svých mnoha setkání se světem?

Ponechává si vlastně jen obrazy, které již nejsou skutečností, ale jsou jakýmisi fotografiemi a stínovými obrazy okolí. Hlava si je ponechává a člověk je s pomocí paměti dokonce starostlivě opatruje tak, že je naše duše může vždy opakovaně vyhledat a oživit. V každém případě zřetelně vidíte, že hlava zachází se světem docela jiným způsobem než naše končetiny. Hlava provozuje jakési zvláštní bytí, při kterém si počíná vskutku aristokraticky.

Co je vlastně její úlohou? Kam se ztratily všechny ty síly, kterými organismus v játrech, žaludku a končetinách zasahuje do látkového světa? Pomyslete na to, že také žaludek tím, že produkuje šťávy jako kyselinu solnou aj., také chemicky zasahuje do světa látek a že zde jsou v práci velkolepé síly. Řekli jsme, že jsou to síly výstavby, které souvisejí s tvorbou krve. Tato výstavba se rozšiřuje i tam, kde organismus zaceluje rány, kde tvoří nové buňky nebo se regeneruje a obnovuje.

Síly rozmnožování a hlava

Co se nyní stane, když organismus všechny tyto síly výstavby shrne a jaksí zkoncentruje na jednu jedinou úlohu? Když se všechny tyto síly výstavby sjednotí, výsledkem je nejvyšší vzestup, kterého jsou síly krve, vůle a výměny látek schopné. Nevznikne něco relativně nevýznamného, nějaká malá přeměna látky nebo nový kousek kůže, ale vznikne *celý nový člověk*. Člověk se potom organicky vyjádří v sobě samém a pomocí rozmnožovacích orgánů vznikne nový

organismus, který je vbudován a ztvárněn do hmoty. To jsem chtěl ještě dodat k systému výměny látek a končetin, protože také můžeme říci, že k tomuto pólu *dolního* člověka v protikladu k *hornímu* člověku patří jako nejvyšší vzestup možnost rozmnožování.

Rozmnožování je nemyslitelné bez buněčného dělení a bez starostlivé péče o buňky samé, jako o stavební kameny všech organismů. Jenom tím, že se buňky mohou dělit a rozmnožovat, můžeme nahradit kousek kůže nebo vytvořit celého člověka. K tomu se hlava opět dostává do velkého protikladu.

Jak vypadá v této souvislosti hlava? Ani jedna buňka mozku se nemůže dělit, žádný otvor nebo ztrátu mozkové substance mozku nelze nahradit. Také v tomto případě se mozek chová velmi zvláště. Již několik týdnů po narození se zříká jakékoliv možnosti buněčného dělení a vnitřní regenerace nebo dokonce rozmnožení nervových buněk. Veškerá činnost člověka, která se v dolním organismu uplatňuje v tvorbě krve, v množení buněk a rozmnožování, se zde uplatňuje stále méně a méně, až se docela zastavuje, přijdeme-li nahoru k hlavě, kde organicky nahlíženo proti krvi stojí nerv. Vnější pohyblivost zde nedospěje jen ke klidu, hlava se nezřekne jen pohybu látek, ale dokonce i sil uplatňujících se v regeneraci a rozmnožování. V hlavě dospějí ke klidu.

Mohlo by se o tom skutečně hodně mluvit, ale výsledek bude vždy stejný. Ze všeho toho, co se uskutečňuje v dolním člověku, si musíte představit opak. Potom budete vědět, co dělá hlava. Jaký to

má smysl, že hlava tak živoří, že neklade důraz na výživu, že nepřikládá žádný význam plození, regeneraci a pohybu, že se zde všechno nachází ve stavu ochromení a nehybnosti? Skoro bychom chtěli říci, že se v mozku ukazuje jakási lenost. Nebo bychom měli říci, že není

docela zdravý? Vždyť tam, kde se nějaká bytost nemůže rozmnožovat, nemůže se hýbat a uzdravovat, tam jsme přece v pokušení říci, že již není zdravá! Ale přece není možné, aby hlava měla tak negativní úlohu. V čem vlastně spočívá její pozitivní úloha?

Hlava a její přednosti

Předností hlavy je její pohyblivost a velká produktivita. Tím samozřejmě nemíním, že se může otáčet na krku, ale pohyblivost hlavy spočívá někde docela jinde, spočívá tam, kde pozorujete, že v hlavě můžeme vytvořit myšlenku a pohybovat s ní sem a tam. Její obraz si vnitřně mohou vyvolat ve vzpomínce, znovu ho mohou odsunout a vyvolat jiný obraz, nebo dva obrazy, které mohou navzájem spojovat. S pomocí schopností hlavy se mohou pohybovat v cizích zemích, dokonce se mohou přenést do minulých časů. Jinými slovy, hlava má obrovskou pohyblivost. Pohybuje věcmi osvobozenými od hmoty, které jsou a odehrávají se ve zcela jiné rovině. Hlava žije ve své bohatosti obrazů, zde je činná, zde nabývá podoby, zde je dokonce tvořivá, zde můžeme říci, že opravdu *pracuje*, pokud práce znamená něco tvořit, přetvářet, něčím sem a tam pohybovat, pořádat a ošetřovat to se starostlivostí -

potom tedy pracuje také hlava, protože to vše dělá se svými obrazy.

Co dolní člověk vykonává s hmotou a s látkami, to hlava vykonává se svými obrazy. Na co zde poukazujeme, není nic jiného než vzpomínání, používání fantazie a vytváření myšlenek a myšlení vůbec. Všechny tyto možnosti, které znáte z vlastní zkušenosti, můžeme shrnout do jednoho pojmu - *tvorení představ*. V nervovém systému se přitom duše snaží vytrhnout se z vazby na orgány a pronikavě odtahuje své síly od zpracování hmoty; obrací je ke zpracování obrazů představ, tedy k jejich vlastnímu obsahu. Organismus se v hlavě zřídá pevného držení duševních sil a uvolňuje je více k samostatné práci.

Vědomý duševní život může proto jenom v hlavě zasvitnout ve svém vnitřním bohatství a odtud řídit ostatní tělo. Tím, že se hlava zřídá možnosti regenerace a rozmnožování v organickém smyslu, přivádí člověka na vyšší úroveň a současně ještě dále k sebevědomé duchovní bytosti, osobnosti. Bude správně řečeno, uvedeme-li, že nástrojem duše, který se zaměstnává myšlením a představováním, je hlava, nebo přesněji řečeno mozek a systém nervů. Mозek a systém nervů jsou nemyslitelné bez bran, kterými se svým způsobem zmocňují světa, bez smyslových orgánů. Nejdůležitější smyslové orgány jsou opět soustředěny v hlavě a pokračují dovnitř pomocí nervů do zázračné stavby mozku. *Nervově - smyslový systém* je druhým pólem lidské bytosti, pokud ho zahrnujeme pod pojem horní člověk. Nervově - smyslový systém stojí v polaritě k systému končetin a výměny látek jako nositel života představ (viz obr. 1).

Rytmus jako nástroj cítění

Člověk má ještě třetí možnost svého duševního života, totiž duševní činnost v cítění, kterého jsme se dotkli jen krátce. Cítění porozumíme lépe, když je vnitřně prožijeme uprostřed mezi myšlením a chtěním. Představte si, co se musí stát, aby se nějaká myšlenka a prostý obraz staly skutečností ve vnějším, materiálním světě. Máme nějakou myšlenku, snad velmi krásnou a jasnou; vezmeme třeba myšlenku pravoúhlého útvaru, který si vymyslela hlava a který potom nazve krychlí nebo pravidelným tělesem. Ve vnějším smyslu je to zpočátku neskutečné.

Má-li se tento tvar stát skutečností, končetiny musí přinést hmotu, ať je to již vosk, modelovací hmota, hlína nebo mramor. Potom hmotu propracujeme a ve fyzickém světě látek je zde náhle krychle jako vnější

realita. Zformoval ji systém končetin a výměny látek a v této činnosti se projevila lidská vůle.

Jak k tomu došlo? Jak našel cestu k této vnější realitě tvar, který nebyl vnější skutečností? Přirozeně že k tomu došlo vůlí. Ale tady musí být něco uprostřed, co přemostí propast mezi hlavou a končetinami. Vnitřně je to asi tak, že nejprve získám něco jako velkou vnitřní sympatii ke krychli, že se mi líbí a že o ní snad přemýšlím, že je to vlastně škoda, že v mém nitru tento obraz rychle zmizí a že ho nikdy nebudu mít správně před sebou a nebudu ho moci ukázat jiným lidem. Nemohlo by se to jednou změnit? Z citu sympatie pro tuto krásnou, jasnou myšlenku vzniká potom přání. Nemohla by zde krychle přece jen být a mít své trvání? Již stojíte uprostřed citu! A proto můžete cítit a mít slast a radost z toho, co jste si vymysleli, nebo z toho, co jste viděli, nutí vás to vnitřně přeměnit to v čin, přetvořit to vůlí. Tak mezi myšlením a vůlí působí cítění.

Nyní se zeptáme: Když duše cítí, na které orgány, na které funkce v organismu se obrací? Duchovní věda o člověku, o kterém zde mluvíme, nám dává docela novou odpověď, která je snad poněkud méně pochopitelná, než co jsme dosud uvedli. Dává odpověď, že v lidském organismu se cítění

opírá o vše, co vychází z dýchání a odehrává se *rytmicky*. To budeme sledovat v dalším výkladu.

Jistě jste již na sobě zažili a pozorovali, že když máte nějakou radost a tuto radost dokonce šíříte, potom se začnete smát. To ale nemůžete, neuvědíte-li do činnosti svůj dýchací systém. A když se opravdu radujete, zažijete, jak srdce od radosti skáče. Máte-li silně negativní pocit, hrůzu nebo strach, zblednete, což můžete pozorovat také na jiném člověku. Má-li jiný cit - hněv nebo stud, potom zčervená. Když se něco silně duševně odehrává v citu, vždy zpozorujete, že se náhle něco uskutečňuje v krevním oběhu, v této jemné hře, která sem a tam tká mezi krví a dechem. Budete-li studovat, jak se projeví silně vyjádřená libost a nelibost, vždy zjistíte, že odpovídající jemné změny prodělává rytmus krevního oběhu, srdce a dýchání. Skutečně to můžeme podrobněji studovat a přirozeně bude velkou úlohou pro budoucnost prozkoumat, jak to, co se odehrává v krvi a dechu, souvisí s cítěním člověka. V našem dalším pojednání si toho ještě podrobněji všimneme.

To vše je opět shrnuto v jednom orgánovém systému. Když mluvíme o nervově-smyslovém systému, systému končetin a výměny látek, stejně tak můžeme mluvit o rytmickém systému. Toto rytmické utváření můžeme zažít až do anatomie a do vnější formy lidského těla. Představte si hrudní koš, do jehož stavby jsou okouzlujícím způsobem vloženy kosti, a jak se v něm zjemní svaly a rytmicky se rozčlení v mezižeberní muskulaturu.

Hrudní koš je jakýmsi prostředním útvarem mezi hlavou a končetinami. Na jedné straně je

žebro protáhle a natahuje se, chce být končetinou. Ale když se stává správně pohyblivým a uvolní se od prsní kosti, potom se stává falešným žebrem. Na druhé straně je žebro strnulé, když se projevuje jako skořápkovitě kosti hlavy a je stále plošší a zaokrouhlenější, až se setká s protilehlým žebrem a znehybní se s ním. Tak vznikne horní konec hrudního koše, kde je člověk jaksi více hlavou. Žebra a celý hrudní koš patrně nevědí, co chtějí. Hrudní koš chce být hned plně pohyblivý a volný jako nějaká končetina, ale potom to zase vypadá tak, jako kdyby při tomto formování a zaokrouhlování chtěl být strnulým a dostat se do klidu stejně jako hlava. Tak nerozhodně nebo obojetně se hrud' chová k okolnímu světu. Hned se spojuje se světem hmoty, ale hned se od něho snaží oprostit a ve výdechu se ho zbavit. Aby však hrud' mohla existovat, aby mohla být zdravá ze sebe samé, musí se držet uprostřed mezi dvěma možnostmi - absolutní nepohyblivostí a absolutní pohyblivostí, mezi příjmem a výdejem hmoty.

Co zde vzniká jako vyrovnání, jako zprostředkování? Uklidňující pohyb, pohyblivý klid! Vzniká rytmický pohyb, řízený pohyb roztažení a stažení. V tomto dovnitř a ven, vdechnutí a vydechnutí, v tomto stažení a roztažení srdce, které pak šířícím se pohybem krve pokračuje do periferie v tepenném krevním oběhu a v opětném zpětném toku k centru k srdci, v žilním krevním oběhu prožíváme samé rytmy. Tyto rytmy tlaku a uvolnění jsou tělesným „protiobrazem“ toho, co se odehrává duševně, když se radujete nebo pláčete, jste veselí

nebo smutní, rozjaření nebo depresivní. Zkuste jednou, jak si ke každému pocitu můžete představit nebo pocítit opak - „proti-pocit“. Proti lásce stojí nenávisť, proti libosti nelibost, proti soucitu krutost. Celý citový život tká sem a tam a sám je jako nějaké duševní dýchání nebo pulsování. Cítění proto potřebuje něco, co má možnost se roztáhnout a stáhnout až do organického projevu a pohybovat se sem a tam. Nyní snad pochopíte, že orgány, které mají rytmus vtisknutý nebo rytmicky působí, jsou hlavními nositeli duše, pokud chce být činná nebo se chce prožívat v citu. A tak jako je cítění mostem mezi vnitřním obrazem a vnější skutečností, mezi vnitřním pohybem v myšlení a vnějším pohybem ve vůli, tak je také rytmický systém a vše, co odtud z organismu vychází a odehrává se rytmicky, zprostředkovatelem mezi horním a dolním, krátce řečeno - mezi krví a nervem.

Jednota, polarita a protiklady lidského organismu

Nyní jste, vážení posluchači, získali představu o lidském organismu v jeho celistvosti. Vysvětlil nám nový obraz člověka, který je svou vlastní bytostí postavený do tak velkého organického protikladu, jak je vůbec myslitelné. Tento protiklad, toto rozpětí jdoucí až do organické podstaty, nesmí na sebe nějak zkratově navzájem narážet, neboť by vznikly katastrofy. Miska vah by neslýchaně kolísala sem a tam a člověk by onemocněl duševně nebo tělesně.

Tady se staví něco mezi, něco, co zprostředkuje, harmonizuje a převádí jedno v druhé - to je rytmus. To, co je vybudováno z potravin do krve, rytmizováno v cirkulaci přes srdce a dech, tak může najít

připojení na nervový systém.

Vypracovali jsme si myšlenku *trojčlennosti* lidského organismu. Vidíme, jak tento organismus, který je zevně jednotou, nebo se tak jeví, je vnitřně dvojností a v protikladu, můžeme také říci, že žije v polaritě. Ale zatímco tato polarita je zprostředkována něčím třetím, kdy člověk přemostí vnitřní propast, aby tento protiklad vyrovnal, chtěli bychom téměř říci, že v tom, co zde bylo v protikladech roztrženo, člověk sám léčí - že teprve tím se stává zdravým člověkem. Teprve tady vzniká nástroj, který ve vnitřním členění musí kmitat, aby byl skutečně upotřebitelným nástrojem duše.

Lidská tělesnost, trojně členěná a trojně různě pracující, je smysluplně ve shodě s členěním duševního života.¹ Znovu se nyní zeptejte. Kde je sídlo duše? Vidíte, že není možné, abychom jako sídlo duše jmenovali jeden jediný orgán. Nástrojem duše od hlavy k patě, milí posluchači, je tělo. To je velkolepý, nový objev, který Rudolf Steiner učinil mezi mnoha jinými při výzkumu lidského života¹. Jako anatom a fyziolog nepotřebujeme pouze popisovat vnější orgány nebo studovat chemické procesy a jejich přeměny pro ně samotné. Nikdy bychom tak

¹ Viz R. Steiner: *Okultní fyziologie*, GA 128, Fabula 2011, pozn. vyd.

nepřekonalí nebezpečí materialismu, kterého jsme se na začátku dotkli, ale všude, kde jako lékaři přistupujeme k lidskému organismu, si můžeme říci, že všechny tyto výtvoř, formy a procesy poukazují na to, co stojí za nimi v pozadí, co působí, tvoří a prožívá sebe sama. Poukazují na duši člověka, která, ztělesněna v pozemském člověku, přináší tuto hmotu v tak obdivuhodném dělení, sestavení a rytmech, že hmotné tělo může být všude nositelem duše, ovšem docela rozdílným způsobem. A právě tento zcela rozdílný způsob působení musíme přísně respektovat a studovat, jinak bychom nemohli opravdu pochopit spojitost duše a těla - to znamená člověka samého.

Obraz vůle a citu, mozek jako zrcadlo duše

Toto pozorování bych chtěl nakonec shrnout do jednoho obrazu, který by vám ještě jednou osvětlil celý myšlenkový pochod. Když duše chce, když chce něco realizovat jako čin, skutečnost, potom to dělá jako plavec, který skočí do vody, potopí se a přechodně zmizí. Chtějící duše se tak ponoří do materiálního světa orgánů a zevnitř jimi pohybuje. Potom je to duše chtějící. Chce-li ale duše přijít k sobě samé, najít sama sebe, sebe samu ovlivnit a hmotu nezpracovávat, potom se musí stáhnout zpět a vynořit se z vln organismu. Tento organismus je potom relativně vedlejší, ve svých silách se zklidní a duše se vymaní ven, odloučí se a tento organismus používá jako zrcadlo.

Tak jako každý smyslový orgán zrcadlí část světa,

tak je také mozek vnitřním zrcadlem duše. Duše již nepracuje s hmotnými silami v mozku, nepohybuje závití sem a tam. To se děje jen v embryonální době, kdy je mozek vytvářen. Mozkové závití jsou později jaksi docela pevně zamrzlé a duše se z mozku vymaňuje. Mozek se proto zdá být lenivým orgánem, protože uvolnil duševní síly a mnohého se musel zříci. A tak duše přichází sama k sobě ve vědomí tím, že se zrcadlí na mozku - může se sama poznat. Je to asi tak, jako když se plavec vynoří, vystoupí na břeh a řekne: Byl jsem tam uvnitř. A náhle pozná - ach, na hladině vody se sám vidím. Teď již neví jak vypadá voda, ale jak vypadá on sám. Na vodu přitom zapomene. Tak si můžete představit, že v mozku žije duše. Přesněji řečeno nyní víte, jak různým způsobem je tělo nástrojem duše.

Jako cítící bytost je naproti tomu duše ve stavu podobném situaci plavce, který není ani ponořený ve vodě ani nestojí na břehu, ale který se plaváním právě pohybuje ve vodě, zdvihá trochu ven hlavu a stále provádí rytmické pohyby, aby se ve vodě udržel, trochu se ponoří a trochu opět vynoří. Duševní síla se tak chová v srdci a v dechu. Tká, pracuje, trochu se ponoří a opět vynoří. V rytmu udržuje rovnováhu mezi horním a dolním a jako plavec, který musí stále udržovat rovnováhu, tak se duše cítící prožívá v tom kouzelném tkaní mezi dechem a cirkulací. Srdeční úder a puls jsou hrou vln v silách krve plavající duše.

Průpověď Rudolfa Steinera

Přijměte tento obraz a pochopíte, ne abstraktně, ale obrazně, jak velké protiklady působí v člověku a jak mohou být vyrovnány. Poznáte, že orgány mají zcela různé úkoly, a přece mohou pomocí členění harmonicky spolupracovat. Kde je tato harmonie uvedeného trojzvuku přítomná v tělesnosti, tam má člověk jako duševně-duchovní bytost svůj zdravý a použitelný nástroj. Myšlenku trojčlennosti lidského organismu Rudolf Steiner shrnul do následující průpovědi, kterou dnešní přednášku ukončíme:

*V srdcí tká cítění, v hlavě
září myšlení, v končetinách
sílí chtění.
Tkající záření, sílící tkání,
zářící sílení: to je člověk.*